

Euroopan pankkisektorin monimuotoisuus

Eeva Kerola

Eurooppa on taloutena hyvin pankkikeskeinen, ja pankkien merkitys on viimeisten vuosikymmenten aikana entisestään vahvistunut. Pankkisektorin yhteenlaskettu tase on noin kolme ja puoli -kertainen suhteessa Euroopan yhteenlaskettuun bruttokansantuotteeseen. Merkillepantavaa Euroopan pankkisektorissa on etenkin sen omistusluokkien monimuotoisuus. Liikepankkeja kutsutaan osakeomisteiksi pankeiksi, sillä niiden perimmäinen tehtävä on maksimoida osakkeenomistajien arvoa eli pääoman tuottoa. Monissa Euroopan maissa on myös liikepankeista omistusmuodoltaan poikkeavia pankkeja, joita kutsutaan yleisesti sidosryhmäpankeiksi. Kaksi huomattavinta sidosryhmäpankkimuotoa ovat asiakasomisteiset osuuspankit ja voittoa tavoittelemattomat säästöpankit. Näillä sidosryhmäpankeilla on suuri merkitys Eurooppalaisessa rahoituskentässä. Niillä on hallitseva markkinaosuus vähittäispankkitoiminnasta Saksassa, Ranskassa, Itäval-

lassa ja aivan viime aikoihin asti myös Espanjassa.

Yleisesti osuuspankit pitävät tärkeimpänä sidosryhmänään asiakkaitaan, jotka samaan aikaan ovat usein sekä jäseniä että tallettajia. Säästöpankkien tärkein sidosryhmä on yleensä alueellinen tai paikallinen yhteisö. Tuoton kasvattaminen on epäilemättä myös yksi, mutta ei tärkein, sidosryhmäpankkien tavoitteista, sillä se mahdollistaa niiden olemassaolon ja kasvun. Osakeomisteiset pankit ja sidosryhmäpankit eroavat toisistaan omistusrakenteen ja vastuukysymysten osalta. Ne eroavat toisistaan myös taseidensa rakenteen ja koon osalta sekä siinä, miten ne ovat selvinneet viimeaikaisesta kriisistä.

Osuuspankeissa omistajat ovat usein yksityishenkilöitä, joista jokaisella on yksi ääni riippumatta omistettavien osuuksien lukumäärästä. Osuuspankkien osuuksille ei myöskään ole jälkimarkkinoita, ja päätöksenteko onkin siksi

KT Eeva Kerola (eeva.kerola@bof.fi) työskentelee ekonomistina Suomen Pankissa. Kirjoitus perustuu Aalto-yliopistossa 14. elokuuta 2015 tarkastettuun väitöskirjaan *Essays on the Heterogeneity in European Banking*. Väitöstilaisuudessa vastaavattajana toimi apulaisprofessori Miguel Garcia-Cestona (Universidad Autònoma de Barcelona) ja kustoksena toimi professori Pertti Haaparanta.

lähes aina hyvin hajautettua. Voitonjako on usein varsin rajallinen, eikä ylenmääräiseen riskinottoon ole kannustimia. Koska osuuspankkien tärkein tehtävä ei ole voiton maksimointi eivätkä niiden osuudet ole jälkimarkkinakelpoisia, oman pääoman kasvattaminen talouden laskusuhdanteissa on huomattavasti haastavampaa kuin osakeyhtiömuotoisille liikepankeille. Pääoman lisäys tapahtuu lähinnä pankkiin takaisin sijoitettujen voittovarojen kautta. Ennen kriisiä onkin havaittu, että osuuspankkien vakavaraisuus paranee noususuhdanteessa, toisin kuin liikepankeilla (Jokipii ja Milne 2008). Säästöpankeissa voitonjako puuttuu kokonaan, eikä niilläkään ole siirrettäviä osakkeita. Vaikka säästöpankkien rakenteet voivat erota keskenään paljonkin toisistaan, yhteistä niille kaikille on, että päättävä elin ei voi hyötyä yrityksestä rahallisesti; säästöpankit ovat siis virallisesti voittoa tavoittelemattomia yrityksiä (Hansmann 1996).

Verrattuna osakeomisteisiin liikepankkeihin sidosryhmäpankeissa talletukset kattavat suuremman osan niiden lainoista. Tämän voi ajatella tuovan osuus- ja säästöpankeille suhteellisen edun kriisin aikana, koska talletukset ovat usein muita rahoituslähteitä vakaampia. Lisäksi yksittäiset sidosryhmäpankit ovat yleisesti liikepankkeja pienempiä. Sidoryhmäpankit keskittyvät lähes poikkeuksetta suhdepankkitoimintaan. Suhdepankkitoiminnalle tyypillistä ovat pitkäikäiset asiakassuhteet, pehmeän informaation kerääminen sekä tarvittaessa hyvinkin joustavat laina- ja sopimusehdot (Petersen ja Rajan 1994; Boot 2000; Bolton ym. 2013). Sen vastakohtalle, transaktiopankkitoiminnalle, tyypillistä taas on vähäinen informaation kerääminen, katteen saaminen suurista volyymeista ja sopimusten tiukka noudattaminen.

Myös osuus- ja säästöpankkien sisällä on perustavanlaatuisia eroja. Osuuspankit voivat erota toisistaan etenkin ryhmärakenteen sitovuuden perusteella (Desrochers ja Fischer 2005). Toiset osuuspankit muodostavat kiinteän ryhmärakenteen, jossa keskusyksikkö hoitaa osittain yksittäisten pankkien tehtäviä. Tällöin pienetkin osuuspankit voivat hyötyä ison ryhmän mittakaavaeduista sekä samalla vaikuttaa paremmin paikallisesti ja kerätä hiljaista informaatiota. Toiset osuuspankit taas toimivat täysin itsenäisesti tai ovat ainoastaan löyhästi sidoksissa johonkin osuuspankkiyhteisöön. Säästöpankkien osalta suurin ero syntyy siinä, ovatko ne yksityisiä voittoa tavoittelemattomia yrityksiä vai julkisessa omistuksessa olevia. Näin jaoteltuna sidosryhmäpankit voidaankin lopulta jakaa neljään eri ryhmään: itsenäisiin osuuspankkeihin, ryhmittyneisiin osuuspankkeihin, yksityisiin säästöpankkeihin ja julkisiin säästöpankkeihin. Tätä aiempaa kirjallisuutta hienojakoisempaa jaottelua sidosryhmäpankkien välillä on käytetty väitöskirjan kahdessa artikkelissa.

Vuosien 2007–2008 finanssikriisiä on yleisesti pidetty pahimpana rahoitusmarkkinakriisinä sitten 1930-luvun lamakauden. Välitön laukaiseva tekijä oli Yhdysvaltain asuntomarkkinakuplan puhkeaminen ja sen myötä suurten kansainvälisten rahoitusmarkkinatoimijoiden kokemat valtavat tappiot. Kriisi levisi nopeasti. Pankkien väliset kytkökset olivat kasvaneet kansainvälisesti valtaviin mittasuhteisiin. Lisäksi eurooppalaiset pankit olivat sijoittaneet myös suoraan arvottomiksi käyneisiin arvopapereihin. Epäluottamus jäädettiin pankkien väliset lainamarkkinat. Rahoituslaitosten purkaessa velka-asteitaan tase-erien polkumyynti kiihdytti entisestään talouden laskua.

Viimeisten seitsemän vuoden aikana kriisi on muuttanut useasti muotoaan. Viimein näyttää myös siltä, että Euroopassa ollaan pääsemässä talouskasvuun kiinni. Jälkikäteen suurimpana syyllisenä kriisin puhkeamiseen pidetään rahoituslaitosten kohtuutonta riskinottoa ja liiallista lainanantoa. Yksi tärkeimmistä kysymyksistä lieneekin, mikä tekee pankeista vaakaampia, suhdanteista riippumatta.

Väitöskirjani on kokoelma empiirisiä esseitä pankkisektorin monimuotoisuudesta. Ne perustuvat ajatukselle, että pankkien omistumuoto ja pankkikohtaiset tekijät vaikuttavat pankkien valitsemiin liiketoimintamalleihin. Sitä kautta omistusmuodoilla ja pankkikohtaisilla muuttujilla on suuri merkitys rahoitussektorin vakaudelle. Pankkien monimuotoisuus voi myös aiheuttaa eroja pankkien lainanantopoliitikassa. Koska pankkisektorin rooli rahoituksen välittäjänä on Euroopassa suuri, monimuotoisuudella on siten merkitystä myös suoraan reaali taloudelle, etenkin laskusuhdanteissa.

Väitöskirjan ensimmäinen tutkimusartikkeli keskittyy käsittelemään pankkien kannattavuutta, lainojen laatua ja kustannustehokkuutta sekä ennen kriisiä että sen aikana (Ferri, Kalmi ja Kerola 2015). Tulokset osoittavat että vaikka osakeomisteiset pankit ovat ennen kriisiä sidosryhmäpankkeja kannattavampia, tämä suhteellinen etu väistyy vuoden 2008 jälkeen. Toisaalta luottotappioiden osuus lainakannasta oli sidosryhmäpankeilla yleisesti pienempi kuin osakeomisteisilla pankeilla, myös kriisin aikana. Tulokset antavat myös viitteitä siitä, että etenkin säästöpankkiryhmän sisällä on eroja ja siksi aiempaa kirjallisuutta tarkempi sidosryhmäpankkien jaottelu on tarpeen.

Rahoitusmarkkinoiden toimivuuden kannalta on tärkeää että markkinoilla toimii erikoisia ja – mallisia rahoituslaitoksia. Pankki-

mallin sopivuus rahoituksen välittymisessä riippuu monista eri tekijöistä. Siksi eri liiketoimintamallein toimivien rahoituslaitosten rinnakkaiselo tukee yleisesti talouden tehokkuutta ja vakautta (Ayadi ym. 2010 ja Hesse ja Cihak 2007).

Väitöskirjan toinen artikkeli (Ferri, Kalmi ja Kerola 2014b) keskittyy pankkien saamiin vakaaluokituksiin kahdelta luottoluokituslaitokselta (Fitch ja Moody's). Vakaaluokitus (*financial strength*) mittaa sitä, millä todennäköisyydellä pankki on taloudellisesti vakaa eikä tarvitse ulkopuolista tukea. Essee pyrkii selvittämään omistusrakenteen yhteyttä luokituksiin. Koskettiko kriisi eurooppalaisia pankeja eri tavalla riippuen pankkien omistusrakenteesta ja muuttivatko luottoluokittajat käsitystään eri omistusluokkien välillä reaktiona kriisin puhkeamiseen? Tulosten perusteella omistusrakenteella on vaikutusta pankkien saamiin luokituksiin. Fitchin luokitukset laskivat vähemmän osuuspankkien kohdalla verrattuna liikepankkeihin. Lisäksi estimointitulokset osoittavat, että luottoluokittajien välillä on systemaattista ristiriitaa. Fitch näyttää antavan Moody'sia positiivisempia luokituksia sekä itsenäisille osuuspankeille että yksityisille säästöpankeille. Vähiten erimielisiä luokittajat ovat julkisista säästöpankeista, jotka saivat molemmilta keskimäärin muita omistusluokkia matalampia luokituksia.

Euroopassa pankkisektorilla on suuri merkitys rahoituksen välittymisessä. Yrityssektorin ulkoisesta velasta noin 80 % koostuu Euroopassa pankkilainoista, kun Yhdysvalloissa osuus on alle 20 %. Erityisesti eurooppalaiset pienet ja keskisuuret yritykset ovat hyvin pankkiriippuvaisia. Kun talous on nykyisellään hiljalleen elpymässä, mutta pankkien antolainaus yskii edelleen, päättäjät ovat yrittäneet erinäisiä

keinoja pankkien antolainauksen kasvattamiseksi etenkin yrityssektorille.

Väitöskirjan kolmas artikkeli pyrkii arvioimaan, onko pankkien omistusrakenteella vaikutusta lainantarjontapäätöksiin (Ferri, Kalmi ja Kerola 2014a). Tulosten perusteella sidosryhmäpankit ryhmänä tasoittavat lainanantoon nousu- ja laskukausien välillä, mutta näistä vain osuuspankit ovat jatkaneet lainanannon tasoittamista asiakkailleen myös viimeaikaisessa kriisissä. Sidosryhmäpankkien lainanantopolitiikka näyttää siis tulosten valossa olevan liikepankkeja vähemmän myötäsyklistä. Näin pelkkä sidosryhmäpankkien olemassaolo voisi olla lainanannon syklistä vaimentava tekijä. Tulokset osoittavat, että pankkien omistusrakenteella on suuri rooli siinä, miten hyvin muutokset lyhytaikaisissa koroissa välittyvät luoton saatavuuteen.

Väitöskirjan neljäs tutkimusartikkeli keskittyy Euroopan Keskuspankin keräämään pankkien luottoehtokyselyyn (*Bank Lending Survey*), jossa otos euroalueen pankeja raportoi vuosineljänneksittäin, miten sekä luottoehdot että -kysyntä ovat euroalueella kehittyneet. Estimointitulosten perusteella yleisen taloustilanteen ja lainahakijakohtaisten tekijöiden lisäksi myös pankkikohtaisilla muuttujilla on suuri vaikutus luottoehtojen muutoksiin. Niissä maissa, joissa pankit ovat yleisesti suurempia, paremmin pääomitettuja ja joiden liiketoiminnasta pienempi osa koostuu perinteisestä antolainauksesta, luottoehdot ovat kireämmät ja marginaalit leveämmät. Vähentynyt kilpailu pankkisektoreilla näyttää lisäksi kiristävän luottoehtoja etenkin pieni- ja keskikokoisille yrityksille.

Viimeaikainen kriisi on nostanut esille kysymyksen, minkälaiset pankit olisivat kestävämpiä laskusuhdanteissa ja samalla välttäisivät

kohtuuttomuutta noususuhdanteissa? Euroopassa tarvitaan pankkijärjestelmää, joka on ennen kaikkea vähemmän keskittynyt ja toimisi suhdanteita tasaavasti. Väitöskirjan on tarkoitus korostaa pankkien monimuotoisuuden tärkeyttä. Monimuotoisuus pankkitoiminnassa vaikuttaa pankkien liiketoimintaan ja suoriutumiseen. Erilaisilla pankeilla on erilaiset heikoudet ja vahvuudet, ne keskittyvät erilaisiin asiakkaisiin ja markkinoihin. Näin eroavaisuudet tulisi ottaa huomioon myös euroalueen pankkisektoria koskevassa päätöksenteossa, etenkin liittyen pankeja koskevaan sääntelyyn. On äärimmäisen tärkeää, että pankkisektorin monimuotoisuus säilytetään myös tulevia nousu- ja laskusuhdanteita silmällä pitäen. □

Kirjallisuus

- Ayadi, R., Llewellyn, D.T., Schmidt, R.H., Arbak, E. ja De Groen, W.P. (2010), "Investigating Diversity in the Banking Sector in Europe: Key Developments, Performance and Role of Cooperative Banks", Center for European Policy Studies, Brussels.
- Bolton, P., Freixas, X., Gambacorta, L. ja Mistrulli, P.E. (2013), "Relationship and Transaction Lending in a Crisis", Boston, MA: NBER Working Paper 19467.
- Boot, A.W.A. (2000), "Relationship banking: What do we know?", *Journal of Financial Intermediation* 9:7–25.
- Desrochers, M. ja Fischer, K.P. (2005), "The Power of Networks: Integration and Financial Cooperative Performance", *Annals of Public and Cooperative Economics* 76: 307–354.
- Ferri, G., Kalmi, P. ja Kerola, E. (2015), "Organizational Structure and Performance in European Banks: A Reassessment", *Advances in the Economic Analysis of Participatory and Labor-Managed Firms* (tulossa).

- Ferri, G., Kalmi, P. ja Kerola, E. (2014a), "Does Bank Ownership Affect Lending Behavior? Evidence from the Euro Area", *Journal of Banking & Finance* 48: 194–209
- Ferri, G., Kalmi, P. ja Kerola, E. (2014b), "Organizational Structure and Exposure to Crisis among European Banks: Evidence from Rating Changes", *Journal of Entrepreneurial & Organizational Diversity* 3: 35–55.
- Hansmann, H. (1996), *The Ownership of Enterprise*, Cambridge MA: Belknap Press.
- Hesse, H. ja Čihák, M. (2007), "Cooperative Banks and Financial Stability". IMF Working Paper WP/07/2.
- Jokipii, T. ja Milne, A. (2008), "The Cyclical Behavior of European Bank Capital Buffers", *Journal of Banking & Finance* 32:1440–1451.
- Petersen, M.A. ja Rajan, R.G. (1994), "The benefits of lending relationships: Evidence from small business data", *The Journal of Finance* 49: 3–37.